

«Και περνάει η φακή και τους κλείνει φυλακή: Παράβαση και αντίδραση στα λαϊκά παραμύθια»

Πάντειο Πανεπιστήμιο - 21 Δεκεμβρίου 2012

Παρουσίαση: Γιώργος Καζάζης, Θεολόγος, Εγκληματολόγος

Την Παρασκευή 21 Δεκεμβρίου 2012 πραγματοποιήθηκε στο Αμφιθέατρο 2 του Παντείου Πανεπιστημίου μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη εκδήλωση με τίτλο «Και περνάει η φακή και τους κλείνει φυλακή : Παράβαση και αντίδραση στα λαϊκά παραμύθια», με πρωτοβουλία της Καθηγήτριας Εγκληματολογίας του Παντείου πανεπιστημίου κ.Χριστίνας Ζαραφωνίτου και τη συμμετοχή της Κοινωνικής Λειτουργού και Εγκληματολόγου κ. Μαρούσας Απειρανθίτου.

Η ιδέα ανήκε στην κ. Ζαραφωνίτου, η οποία είχε παρευρεθεί σε πρόσφατη εκδήλωση του ΚΕΘΕΑ, όπου άκουσε αφηγήσεις από την κ.Απειρανθίτου και άλλους παραμυθάδες και θέλησε να πάρει την πρωτοβουλία για να οργανωθεί μια αντίστοιχη εκδήλωση και στο χώρο του Παντείου Πανεπιστημίου. Η Εκδήλωση στο Πάντειο ξεκίνησε το μεσημέρι και κράτησε αμείωτο το ενδιαφέρον των παρευρισκομένων για πάνω από 3 ώρες. Περιελάμβανε εναρκτήριοιες εισηγήσεις από τις κ.κ. Ζαραφωνίτου και κ. Απειρανθίτου και αφηγήσεις παραμυθιών «εγκληματολογικού» περιεχομένου από τις κ. Απειρανθίτου και τις φοιτήτριες του Τμήματος Κοινωνιολογίας κ. κ. Μαρία Ετμετζόγλου και Μαρία Κιόσσια. Ακολούθησε παρέμβαση της φοιτήτριας κ. Σοφίας Ταρσανάλη, ενώ η εκδήλωση έκλεισε με αφήγηση της αφηγήτριας παραμυθιών κ. Μαρουλίνας Πλακάκη. Στο ενδιαίμεσο άξιες αναφοράς ήταν οι πολύ εύστοχες παρεμβάσεις της Εισαγγελέως Ανηλίκων κ. Ευγενίας Σταθουλοπούλου και του Αναπληρωτή Καθηγητή Εγκληματολογίας κ. Γιώργου Νικολόπουλου. Η ατμόσφαιρα ήταν η αρμόζουσα και κατά τη διάρκεια της αφήγησης των παραμυθιών τα φώτα ήσαν χαμηλωμένα για να κυριαρχήσει ο ζεστός φωτισμός από ένα λυχνάρι, ο οποίος εύκολα μπορούσε να μεταφέρει νοερώς τους παρευρισκομένους στους μαγικούς κόσμους που ξετυλίγονταν σε κάθε αφήγηση.

Αναλυτικότερα, αρχικά δόθηκαν κάποιοι ορισμοί των λαϊκών παραμυθιών από την κ. Απειρανθίτου, τα οποία στηρίζονται στην προφορική παράδοση και διαδόθηκαν, για παράδειγμα, από γιαγιά σε εγγονή, ενώ είναι και φύσει αισιόδοξα. Στη συνέχεια έγινε αναφορά στη χρησιμότητα των παραμυθιών, τα οποία μετέφεραν αξίες και ιδανικά του παρελθόντος στη σύγχρονη εποχή, είχαν εκπαιδευτικό ρόλο και συντελούσαν στο να υπάρχει δέσιμο μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, ενώ με τα παραμύθια μπορεί κανείς να ξεπεράσει τους κοινούς του φόβους για ορισμένα γεγονότα της ζωής.

Στα λαϊκά παραμύθια υποστηρίχθηκε ότι υπάρχει και θεραπευτική λειτουργία. Σε αυτά κυριαρχεί κυρίως το μοτίβο των ηρώων που ταξιδεύουν και μέσα από πολλές δυσκολίες καταφέρνουν να πετύχουν τους στόχους τους. Τα μαγικά αυτά παραμύθια μιλούν τελικά για τη μετάβαση προς την ενηλικίωση. Το κοινό ταυτίζεται ενίοτε με τους ήρωες, οι οποίοι

έφταναν στην αυτονομία ή και αυτογνωσία, ενώ οι μεγάλοι κατάφερναν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον του κοινού με τη διήγηση παραμυθιών σε αυτό.

Βλέπουμε, συνεπώς, πως σχέση και αφήγηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. Σε εποχές που δεν είχαν αναπτυχθεί τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, η διήγηση ιστοριών με συμβολικό χαρακτήρα αποτελούσε τρόπο πληροφόρησης αλλά και διαπαιδαγώγησης για τα παιδιά, τα οποία συνήθιζαν να προσπαθούν να εξηγήσουν λογικά τα όσα άκουγαν από τους μεγάλους, αφού τα επεξεργάζονταν με το απλοϊκό λόγω ηλικίας μυαλό τους.

Άλλα χαρακτηριστικά των λαϊκών παραμυθιών που αναφέρθηκαν είναι, καταρχάς, ότι μιλούν για το ανείπωτο, προσπαθώντας να καλύψουν πολλές από τις πτυχές της ζωής των ανθρώπων. Αναφέρονται με μια δόση αστείου σε διάφορα ευτράπελα, χωρίς όμως να καταδικάζουν σε γενικές γραμμές. Κάποια από τα παραμύθια αυτά εμπεριέχουν σκληρότητα και διαφόρων ειδών παραβάσεις μέχρι και κανιβαλισμούς, ενώ αναφέρονται και σε κάποια ταμπού, όπως για παράδειγμα την αιμομιξία. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο δράστης τιμωρείται σκληρά. Η *παράβαση*, λοιπόν, και η *αντίδραση* κατέχουν ξεχωριστό ρόλο. Ωστόσο, σε μεταγενέστερες λογοτεχνικές ιστορίες υπάρχει η τάση να είναι πιο ήπια όσον αφορά στην ανθρώπινη παραβατική συμπεριφορά.

Ένα ακόμα στοιχείο στα παραμύθια αυτά είναι ότι οι ήρωες τους παρουσιάζονται καλοπροαίρετοι και οι δράκοι δεν είναι πάντα κακοί, ενώ αρκετές φορές με την ευκολοπιστία των τελευταίων διευκολύνονται οι δρακοκτόνοι.

Επιπλέον, διακρίνουμε πολλαπλή νοημοσύνη, παραμυθία και παρηγοριά στα λαϊκά παραμύθια, τα οποία δεν έχουν σκοπό να τρομάξουν τα παιδιά. Στα παραμύθια αυτά συναντάμε εύκολους σκοτωμούς, φυλακίσεις σε μπουντρούμια, αλλά και καλά πράγματα που βρίσκονται στο δρόμο των ηρώων, όπως μαγικοί βοηθοί. Στο τέλος, βέβαια, έρχεται το καλό, το οποίο επικρατεί και νικάει, ακόμα και εάν φαίνεται ότι οι φτωχοί περνούν από πολλές δυσχέρειες καθόλη τη διάρκεια του παραμυθιού. Το αμετανόητο κακό τελικά τιμωρείται και όπως πάντα συνηθίζεται ως τελευταία φράση των λαϊκών παραμυθιών «έτσι ζήσανε αυτοί καλά και εμείς καλύτερα»!

Κάποια λαϊκά παραμύθια θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν και ως «Ποινικού Δικαίου». Σε αυτά υπάρχουν αναφορές σε απλούς ανθρώπους και σε λάθη που υποπίπτουν, δικηγόρους υπερβολικά έξυπνους που παρουσιάζονται ως άνθρωποι με κύρος, καθώς και σκηνές από δικαστήρια. Τέτοια παραμύθια αφηγήθηκαν οι προαναφερθείσες φοιτήτριες Μ.Ετμετζόγλου και Μ.Κιόσσια. Όλα είχαν ως κεντρικό πρόσωπο τον Νασρεντίν Χότζα (ελληνιστί Ναστραντίν Χότζας), ο οποίος ήταν υπαρκτό πρόσωπο και υπήρξε δημοφιλής κεντρικός ήρωας μύθων, παροιμιών και ανεκδότων που κυκλοφορούσαν ευρύτατα σε όλες τις κοινωνικές τάξεις της Μ. Ανατολής. Εθεωρείτο σοφός ιεροδιδάσκαλος, ιδιαίτερος, σούφι φιλόσοφος, ετοιμόλογος πάντοτε και ενίοτε αθυρόστομος!

Στη συνέχεια της εκδήλωσης η φοιτήτρια Σοφία Ταρσανάλη έκανε μια πολύ ενδιαφέρουσα παρέμβαση στηριζόμενη σε σχετική εργασία της στο μάθημα του Καθηγητή κ.Α.Μαγγανά, με αναφορά τόσο στα λαϊκά παραμύθια όσο και στην παιδική λογοτεχνία, κατά την οποία επεχείρησε μια παρουσίαση των αρχετύπων, τα οποία δεν ανατρέπονται ως επί το

πλείστον, χωρίς να δίνει έμφαση στη συμβολική λειτουργία ορισμένων στοιχείων των μαγικών παραμυθιών, όπως επισημάνθηκε και από την παρειρισκομένη Κοινωνική Ανθρωπολόγο, κ.Φραντζέσκα Δενδρινού. Έδειξε, πάντως, πως η εργασία της εάν αναπτυχθεί περισσότερο θα αποτελέσει μια πολύ σημαντική συνεισφορά στην κοινωνιολογική προσέγγιση των παραμυθιών.

Ακολούθως, το λόγο πήρε και πάλι η κ.Μ.Απειρανθίτου και παρέθεσε μια άκρως ενδιαφέρουσα αφήγηση από το ζωικό βασίλειο, η οποία κέντρισε το ενδιαφέρον όλων των παρειρισκομένων. Ο συμβολισμός αυτής της αφήγησης έγκειται στο πως αντιλαμβάνεται ο απλός άνθρωπος την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, ο οποίος ξεκινάει πάντα με τις καλύτερες προθέσεις για να καταλήξει να την αμφισβητεί και να την αντιμάχεται όταν δε συμφωνεί με τη βούληση και το συμφέρον του.

Ιδιαίτερη μνεία οφείλουμε να κάνουμε και στην επόμενη παρέμβαση, αυτή της κ.Ευγ.Σταθουλοπούλου, Εισαγγελέως Ανηλίκων, η οποία βάσει της επαγγελματικής της εμπειρίας παρέθεσε κάποια διαγνωστικά στοιχεία για το γεγονός της αιμομιξίας, δηλαδή πώς περιστατικά κατά τα οποία παιδιά έχουν υπάρξει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης από συγγενικό πρόσωπο μπορούν να εντοπιστούν από τους εμπειρογνώμονες μέσω της αφήγησης των συμβάντων από τα παιδιά, τα οποία είναι δύσκολο να αποκρύψουν την αλήθεια, ακόμα και εάν δε θέλουν να την αποκαλύψουν για πολλούς ευνόητους λόγους. Στις περιπτώσεις αυτές, λοιπόν, μέσω της αφήγησης επέρχεται η διάκριση.

Στη συνέχεια η κ. Απειρανθίτου ανέφερε ότι υπάρχει κατηγορία στον Διεθνή Κατάλογο Παραμυθιών με ευτράπελα παραμύθια για δικηγόρους που είναι τόσο δεινοί αφηγητές, ώστε και οι ίδιοι οι δράστες να αμφισβητούν την ενοχή τους. Ανέφερε, μάλιστα, από τη δική της επαγγελματική εμπειρία σχετικό παράδειγμα από το κατάστημα κράτησης του Αυλώνα, όπου ένας κατηγορούμενος στο δικαστήριο, έχοντας τη δική του εκδοχή για την πραγματικότητα, δυσκολεύτηκε κατά την αφήγηση των πράξεων που διέπραξε να ξεχωρίσει τα πραγματικά γεγονότα από εκείνα της φαντασίας του. Το γεγονός αυτό καθιστά σαφές ότι αφήγηση και Ανακριτική έχουν πολλά σημεία σύγκλισης. Επιπλέον, ορισμένοι κρατούμενοι δείχνουν μια μορφή ενθουσιασμού και έντονο ενδιαφέρον για διηγήσεις παραμυθιών από την ίδια. Το πιο αξιοσημείωτο, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς είναι αλλοδαποί και δεν καταλαβαίνουν καν την ελληνική γλώσσα, όμως κατά ένα περίεργο τρόπο μπορούν με κινήσεις και νοήματα να παρακολουθήσουν σε μεγάλο βαθμό τα παραμύθια.

Τέλος, δεν πρέπει να παραλείψουμε τη θεολογική θεματική που χαρακτήρισε ένα σημαντικό μέρος της εκδήλωσης, η οποία προήλθε με αφορμή τις πολύ σημαντικές παρεμβάσεις των κ. Ζαραφωνίτου και κ. Νικολόπουλου, οι οποίοι με εφόρμηση τη θεολογική ιδιότητα του υποφαινομένου, τού απηύθυναν ορισμένα πολύ εύστοχα και πρωτότυπα ερωτήματα, τα οποία ομολογουμένως προβληματίσαν και πολλούς άλλους αξιόλογους παρειρισκομένους (μεταξύ των οποίων και η κ. Πλακάκη), που δε δίστασαν να δώσουν και οι ίδιοι τη δικιά τους ερμηνεία και προσέγγιση. Συγκεκριμένα, η κ. Ζαραφωνίτου εξέφρασε τον προβληματισμό της εάν τα παραμύθια αντιμετωπίζονται

ενίοτε και ως «Ευαγγέλια» και ο κ. Νικολόπουλος πρόσθεσε το ερώτημα εάν στα παραμύθια υπάρχει Θεός.

Εν κατακλείδι, η ενδιαφέρουσα αυτή εκδήλωση έκλεισε με τη γλαφυρή διήγηση ενός ρωσικού παραμυθιού από την κ. Μαρουλίνα Πλακάκη με πρωταγωνιστές ανθρώπους και προσωποποιημένα ζώα, το οποίο επεφύλασσε ένα απρόβλεπτο τέλος.